

ПОПУЛАРНОСТА НА ЕВТИНИТЕ ПРИКАЗНИ

Виолета Николовска

Факултет за образовни науки, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип

violeta.nikolovska@ugd.edu.mk

Апстракт. Годинава се навршуваат 250 години од раѓањето на Џејн Остин, светски познатата авторка на безвременски љубовни новели, кои не се само тоа. Иако напишала само шест романи, оваа англиска писателка, претставничка на класицизмот во англиската литература стекнува светска признание, станува омилена авторка на генерации по неа и според нејзините романи се екранизираат на големите и на малите екрани бројни остварувања кои сами по себе заземаат значајно место во историјата на седмата уметност. Нејзините романи реално го отсликуваат социјалниот контекст кон крајот на 18 и почетокот на 19 век во Англија и во него местото на жената во тогашното општество, воглавно зависна од бракот за да обезбеди положба во општеството и економска безбедност. Коментарите, особено критичките се суптилни, ненагласени но остри. Џејн Остин е авторка која низ приказна за една љубов, дава слика за моралните принципи, доблестите, предрасудите во општеството во кое живее. Читаноста на нејзините дела побудува серија автори што ќе го преземат нејзиниот стил на пишување. Но, по наше мислење отвора и врата за создавање на една уметнички помалку вредна, но многу популарна литература – љубовни новели, во нашата средина познати како љубовни викенд романи. Под „евтини приказни“ во оваа статија ја подразбираме онаа т.н. шунд-литература, иако и овој термин не е доволно дефиниран. Мислиме на серија кратки новели, кои излегуваа во времето на шеесеттите и подоцна, години на просторите на бивша Југославија, но и пошироко, со називот „љубовни викенд романи“. Ќе се обидеме да проанализираме каде се нивните корени и на што се должи нивната популарност. Ќе се послужиме со слични анализи ако ги пронајдеме, со оглед на тоа што во нашата средина до сега таква анализа не е направена.

Клучни зборови: роман, класицизам, новела, љубовна новела, популарна литература

THE POPULARITY OF GENRE FICTION

Violeta Nikolovska

Faculty of Educational Sciences, Goce Delchev University Stip

violeta.nikolovska@ugd.edu.mk

Abstract. This year marks the 250th anniversary of the birth of Jane Austen, the world-famous author of timeless romance novels, which are not only romance. Although she wrote only six novels, this English writer, a representative of classicism in English literature, gained worldwide recognition, became a favorite author of generations after her, and her novels have been adapted into numerous films on both the big and small screens, which in themselves occupy a significant place in the history of the seventh art. Her novels realistically reflect the social context of the late 18th and early 19th centuries in England and the place of women in society at that time, mainly dependent on marriage to ensure social status and economic security. The comments the Austen makes, especially the critical ones, are subtle, discreet but sharp. Jane Austen is an author who, through a story about a love, gives a picture of the moral principles, virtues, and prejudices in the society in which she lives. A generation of authors, inspired by her writing, has emulated her style. However, in our opinion, it also opens the door to the creation of an artistically less valuable, but very popular literature – love novels, known in our cultural environment as love weekend novels. By "genre fiction" in this article we mean the so-called popular fiction, although this term in literary studies is not sufficiently elaborated. We are referring to a series of short novels, which were published in the sixties and later, in the former Yugoslavia, but also beyond, under the name "weekend romance novels". We will try to analyze where their roots are and what their popularity is due to. We will use similar analyses if we find them, given that such an analysis has not been done in our cultural environment so far.

Keywords: novel, classicism, short story, romance novel, popular literature

Нема човек, барем не човек со извесно ниво на општа култура кој не ги гледал филмовите работени според романите на Џејн Остин: *Гордост и предрасуди*, *Разум и чувства*. Или, кој не ги прочитал овие нејзини романи, барем овие два. Џејн Остин живеела кон крајот на 18. век и почетокот на 19. век (1775 – 1817). Се смета за една од најчитаните и најмногу саканите писателки во англиската книжевност.

На веб-страницата посветена на Џејн Остин¹ стои: *Jane Austen, the world renowned English author, completed just six works during her time and yet manages to command a legion of fans around the world. Her timeless stories have been turned into a plethora of movies, television shows, and modern adaptations in addition to being translated into multiple languages to cross cultural boundaries. Today she remains as popular as ever and is revered as much as any literary figure in the history of the English language.*

Нас за нашата анализа нè интересира влијанието на авторката Џејн Остин во книжевноста пошироко, но и на создавањето на популарните љубовни викенд романи. Затоа ќе приведеме уште еден извадок од нејзината официјална веб-страница кој зборува токму на оваа тема: *While Jane Austen's books are in a class all their own, there are several other notable authors that tell similarly uplifting stories ('let other pens dwell on guilt and misery') of romance similar to the themes found within Austen's own works. The list below showcases authors, and their respective works, which follow Austen's style in developing witty characters while presenting a snapshot of daily life of the period and set the stage for romantic conflict and ultimate resolution all the while engaging and delighting the reader. In keeping with the 'Austen Formula', these novels have, what we believe, everything a Jane Austen fan could want to read in them and not anything to make you blush. While these works are not truly Jane in print, they are like Jane in their romantic spirit and are deserving of mention: Elizabeth Gaskell (1810-1865) – North and South, Wives and Daughters; Louisa May Alcott (1832-1888) – Little Women; Wilkie Collins (1824-1889) – The Woman in White, The Moonstone; Anthony Trollope (1815-1882) – The Warden, Barchester Towers; Charles Dickens (1812-1870) – Little Dorrit, A tale of Two Cities; Maria Edgeworth (1767-1849) – Belinda, Castle Rackrent; Frances Burney (1752-1840) – Camilla, Cecilia, Evelina; Winston Graham (1908-2003) – Poldark.*

Што велат критичарите за романсиерката Џејн Остин? Делата на Остин се реалистични, со остри коментари за општеството и одлична употреба на слободен индиректен говор, со пародија и иронија. Ја нагласуваат зависноста на жената од бракот за да обезбеди место во општеството и економска стабилност. Тоа е анализа на социјалниот контекст во времето во кое живеела Остин. Ниедно дело не треба да се анализира надвор од временскиот и социјалниот контекст во кој се јавува. Контекстот на делата на Остин е крајот на 18 и почетокот на 19 век, и соодветно во него таква е и улогата и позицијата на жената. Но кое е мотото на Џејн Остин²? *Let other pens dwell on guilt and misery* (Другите нека пишуваат за бедата и чувството на вина). Нејзините дела, од аспект на читател зборуваме, првенствено се романтични приказни, за љубов што минува низ препреки, но при тоа се истакнуваат доблестите на луѓето, на љубовта и секако, од друга страна и слабостите на некои луѓе. Но, таа критика е суптилна, ненаметлива, таа иронија и пародија е тивка и едвај забележлива. Од тој аспект, читателот сака да чита такво дело, романтично, реално, ненаметливо, доблесно. Според наше лично мислење, тука е основата за нејзината голема популарност. Ќе приведеме

¹Jane Austen. [Jane Austen - Biography, Life Timeline, Books, Movies, Quotes, Period Fashion](#) (преземено на 17. 07. 2024).

² Ова тврдење го изнесуваме согласно со содржината на нејзината официјална страница која веќе ја споменавме.

еден пример, за таа суптилна иронија од нејзиниот роман „Убедување“: *Тој (сер Волтер) го сметаше благословот на убавината за инфериорен единствено кон благословот на баронството. Сер Волтер Елиот, благословен и со двете, беше вечниот објект на својата најтопла почит и посветеност* (Остин 2017: 6). Коментарите, личните оценки, всушност она што е делото на Џејн Остин како „остро око“ за положбата на жената во своето време и за неговите морални вредности како што рековме се суптили, ненаметливи и како вткаени во нарацијата на приказната. Ќе приведеме уште еден мал извадок од романот „Убедување“: *Таа пријателка, леди Расел, зрела по години и карактер, екстремно добро ситуирана, немаше потреба да помислува на втор брак и да се правда пред јавноста, која беше неразумно незадоволана кон жените кои решаваа да се премажат за разлика од оние кои не сакаат. Но статусот на сер Волтер како вечен sameц побара објаснување. Така, треба да знаете дека сер Волтер, како добар татко (се соочи со едно или две разочарувања од мошне неразумни приватни понуди), се гордееше што останал sameц за доброто на својата ќерка. За едната од своите ќерки, најстарата, тој беше подготвен да се откаже од сè, иако не беше паднал во искушение да го стори тоа. На шеснаесет години Елизабет ги наследи правата и статусот на својата мајка. Бидејќи беше мошне убава и личеше на татко си, таа имаше огромно влијание врз него и тие заедно живеаа сложено и среќно. Другите две ќерки имаа инфериорна вредност. Мери стекна мало вештачко значење кога стана госпоѓа Чарлс Масгроув, но Ен, елегантна, умна и мила, квалитети кои секој човек високо би ги ценел, во очите на татко си и сестра си беше никој и ништо. Нејзиниот збор немаше никаква тежина и беше добра само за да се трга настрана. Таа беше само – Ен. На леди Расел, навистина таа ѝ беше најдрагата и најценетата кумашичка, миленичка и пријателка....* (Остин 2017: 7)

Сега, се задржуваме малку повеќе на насловот на нашиот труд, кој всушност веќе е и социолошка анализа. Да се задржиме малку на поимот љубовен роман како книжевен облик. Еден убав преглед на размислувања на оваа тема најдовме на Википедија – интернет енциклопедија³. Според овој извор, љубовниот роман е жанровска фикција, чија главна тема се чувствата на главните јунаци. Голем број на љубовни романи станале книжевни класици.

Интересни се согледувањата во врска со етимологијата на поимот роман. Според наведениот извор, поимот роман, води потекло од поимот романса. Во Средниот век, кога во повеќето земји латинскиот јазик бил службен, означувал дела пишувани на народен јазик. Поради тоа, оваа литература (романи) се сметала за лесно четиво, наменето за читатели со „низок“ вкус, склони кон фикција (љубовни заплети, пуστοловини) со среќен крај.

Англискиот и шпанскиот назив за овој литературен жанр е новела, термин што конотира актуелност на сторијата и претендира на нејзина веродостојност. Така, според овој принцип се обликуваат новелите од 13 век наваму.

Со вековите, во пишувањето на литература од овој жанр, пред авторите се актуелизираат две барања, две тенденции: на една страна потребата за фикција (измислена сторија), на друга, на некој начин спротивно, барање за автентичност на приказната (блискост до реалноста, до реалните ликови и настани).

Се смета дека во 18 век овие два принципа успешно се реализираат во литературата и овој период се смета за период на раѓање на романот во денешна смисла на зборот.

³ Љубавни роман. [Љубавни роман — Википедија](#). (преземено на 17. 07. 2024).

Во современата теорија на литературата, поимите новела и роман не се дефинираат посебно, ниту се изделува како посебен жанр љубовниот роман.

*„Наратологијата, во основа, се однесува на проучувањето на составните елементи во книжевната проза. Прозата (од латинското *prosa oratio* што значи непосреден, директен говор) претставува начин на изразување кој најчесто од метрички аспект не е толку правилно уреден како поезијата во смисла на стихот, ритмат, ритмот, акцентот, интонацијата итн. Прозата уште се дефинира и како врзан текст, односно дискурс. Прозата има различни функции во стандардниот и во книжевниот јазик. Во стандардниот јазик прозата се употребува за секојдневното разбирање, односно за секојдневната комуникација. Во книжевниот јазик прозата се употребува во дискурсите книжевни видови како што се есеј, трактат, мемоарска книжевност, драма, роман, новела, повест, расказ итн. Прозата како книжевна форма се појавила уште во најстарите видови како што се митот и бајката, а застапена е и во фолклорните умотворби како што се басните, легендите, преданијата, приказните итн. Подоцна, со текот на развојот на уметничката книжевност и со појавата на нови книжевни видови, прозата се употребува во романот, расказот, новелата, повестта, па и во драмата. Општ е ставот дека прозата како книжевна форма, односно како епска уметничка структура, има три основни карактеристични елементи: а) одреден настан; б) раскажувач (натор); в) слушател (читател, реципиент). Сепак, прозата претставува една сложена книжевна наративна структура која што има бројни составни (структурни) елементи како што се фабула, сиже, теми, мотиви, дејства, описи, ликови, актанти, настани, ситуации итн.“* (Младеноски 2018: 112).

Сепак, за нашата анализа, ние ќе го користиме поимот љубовен роман, како посебен книжевен жанр (согласно и со анализите во споменатата статија на изворот Википедија). Според овој извор (за анализа на литературата од овој жанр од страна на српски автори) се вели дека за љубовните романи се пишувало исклучително малку, дури и авторите коишто ја анализирале т.н. „лесна“ книжевност и се обидуваа да постават рамки во кои ќе може да се дискутира за овој тип литература како тема вредна за расправа, главно биле фокусирани на детективските романи, за љубовните романи или не пишувале или имале негативен став.

Аворот на статијата на Википедија предвид не ги зема класиците кои во основа имаат приказни за некоја љубов (романтична или трагична) како на пр. делата на Остин, Толстој, сестрите Бронте, Маргарет Мичел, кои се длабоки анализи на времињата во кои се сместени нивните јунаци, бурите, премрежјата и моралните дилеми. Кога во статијата се мисли на љубовни романи, наш личен став е дека првенствено се имаат предвид романите на познатата Мир-Јам (Мирјана Јаковлевиќ – Ранет орел, Гревот на нејзината мајка, Семец во бракот и други), која како авторка од периодот меѓу двете војни, пишувала за животот на граѓанската класа, теми љубовни, лесни, без идеолошка или општествена ангажираност која била особено пожелна во времето на СФРЈ, да се потсетиме на делата на соц-реализмот како книжевен правец. Тука можеби е потребно да ја споменеме и онаа „шунд“ литература која се продаваше во трафиките (киосците) – љубовни викенд романи, кои ќе бидат предмет на наша анализа понатаму и заради кои нашиот труд го нарекуваме „Популарноста на евтините приказни“.

Нашата почетна претпоставка е дека љубовните викенд романчиња, кои на почетокот на нашиот труд ги нарекуваме „евтини (љубовни) приказни“ како основен модел ги имаат делата на познатата англиска романсиерка Џејн Остин. Секако за вакво тврдење ни треба поопширна анализа, која би опфатила и временски и просторни референци во врска со нивната појава. Затоа оваа констатација ја земаме како претпоставка, која ќе се обидеме да ја образложиме. Ќе го сториме тоа, правејќи куса

анализа на еден од нејзините најпознати романи – „Гордост и предрасуди“⁴. Во предговорот на прераскажаната приказна „Гордост и предрасуди“, од страна на Клер Вест (Austin 1995) стои: „Вистина, позната на целиот свет е дека неженет маж што е наследник на големо богатство има потреба од сопруга. И така, кога таков маж ќе дојде да живее близу до семејството Бенет, госпоѓата Бенет е одушевена. Веднаш, таа во господинот Бингли гледа веројатен, речиси сигурен сопруг за една од нејзините пет ќерки“. Описот на младиот господин Бингли: „Велат тој е прилично млад, многу згоден и исклучително шармантен! – вели будалесто Лидија, најмладата од сестрите Бенет. - И уште повеќе, тој сака да танцува! Секој знае дека тоа значи дека е заљублив! Но во кого? Наскоро, Елизабет Бенет се убедува дека тој се восхитува на нејзината најстара сестра Џејн. Секако, кога и да се сретнат тој е најпривлечен од неа, нејзиното зборување и однесување, но дали одушевувањето може да прерасне во брак и среќа?“

Овие извадоци се слика на дружењето, запознавањето и заљубувањето во романите на Џејн Остин. На социјалниот контекст во кој се сместени нејзините јунаци. Тие живеат во замоци, семејни куќи кои се симбол на престиж едни до други; се запознаваат на седенки и посети организирани од семејствата и пријателите, главно од ист статусен ранг. При тоа, заљубувањето е во тие социјални активности преку пораки кои се праќаат во изборот на партнерка за танц, бројот на одиграни танци, разговорите кои се водат и љубезноста и одушевеноста од личноста во тие разговори. Секако, љубовта наидува на одредени препреки, кои во овој роман се главно социјалните предрасуди (препреката на љубовта која сепак победува и во романот „Убедување“ е социјална предрасуда). Сепак, ликовите на Остин, особено женските не се понизни, ниту неинтелигентни. Главниот лик, Елизабет Бенет, е достоинствена, остроумна млада жена, за која ќе го приведеме квалификативот на англиски јазик, кој потоа и описно ќе го објасниме: accomplished – „добро подучена или образувана млада жена во социјални способности како конверзација, уметност, музика“ (Austin 1995: 105). Затоа, иако социјално во инфериорна положба, таа има гордост (во смисла достоинство) во однос на предрасудите со кои се соочува.

Кои се другите ликови во романот? „Господинот Бингли, како и да е, не е единствениот млад маж што покажува интерес за сестрите Бенет. Тука е и нивниот досаден роднина господинот Колинс. Има и офицери кои покажуваат интерес за сестрите Бенет – шармантниот господин Викам, на пример. И секако⁵ пријателот на господинот Бингли, господинот Дарси – висок, темен и исклучително богат, но сепак тој е толку груб, горд и недопадлив⁶ човек...“ (Austin 1995, предговорот).

Ова е фабулата на романот, раскажана како краток опис. Секако, романот има приказна и длабочина и специфичен стил на изразување карактеристичен само за делата на Џејн Остин.

Ние сега ќе се обидеме да кажеме нешто за „евтините приказни“ кои мислиме дека се инспирирани (не велиме пишувани) од делата на Џејн Остин. Мотото на Џејн Остин е *Нека другите пишуваат за тешкотиите* (парафразирано). Авторите на љубовните викенд романи тој токму ова мото го преземаат, свесно или несвесно, и создаваат литература која е читлива, има среќен крај и е лесна за восприемање. Таа ја

⁴ Austin 1995.

⁵ Последен, но не по важност во романот.

⁶ Англискиот збор е disagreeable man. Тешко е да се преведе на македонски. Во овој наш личен обид на превод на овој извадок, напишавме *недопадлив* и сметаме дека е најсоодветно. Дел од описот на содржината на овој поим е даден во претходните реченици, како опис на личноста на господинот Дарси. Сепак, на крајот ќе се покаже дека тоа е само првиот впечаток. Крајот на романот ќе го открие како разумен, длабок и високо морален човек. Само за разлика од неговиот пријател, не толку заљублив и дружељубив.

остварува оваа потреба на човекот за среќен крај, за идила, за романтика. Стилот на изразување е многу поедноставен, исто така и длабочината на делото – ова е сепак оквалификувано како шунд литература, како кич, погоре веќе споменаваме. Но што е тоа што ги прави толку популарни?

Пред да одговориме на ова прашање, ќе се осврнеме на една социолошка анализа⁷ инспирирана од популарноста на љубовните новели, спроведена со цел да ги разоткрие и разбие предрасудите во врска со профилот на читатели на овој вид на литература.

Предрасуда

Факт

Читателката на љубовен роман најверојатно е очајна домаќинка, осамена стара мома и членка на некакво социјално здружение.

Според истражувањето на Американското здружение на писатели на љубовни романи, 84 % од читателите на љубовни романи се жени. Бројот на машки читатели бил во пораст. Околу 70 % од читателите, со овој литературен жанр се среќаваат во периодот од 11 до 18 години, но поголемиот број на редовни читатели се постари (просек на години меѓу 30 и 54). Читателките главно имаат партнери и се ситуирани. Подеднакво, оваа литература ја читаат и мажени и немажени жени, и домаќинки и самосвесни девојки.

Љубовните романи се глупави книги за глупави луѓе.

Луѓето што не сакаат љубовни романи немаат подобро образование од оние што ги сакаат. Идејата дека женската фикција е тривијална, а нејзините читатели луцидни, потекнува од 18 и 19 век, кога романот станал популарно четиво, а жените почнале да се опишменуваат. Тогаш и општиот впечаток за женската интелигенција бил заснован на предрасуда, поради тоа што женските деца најчесто не се школувале.

Читателките на љубовни романи се мајки и домаќинки, кои си го трошат времето читајќи шунд литература.

Грижата за семејството и одржувањето на куќата е сериозна работа која што мора да се извршува. Долго време да се биде мајка и домаќинка за жената била најважна, а многу често и единствена работа. Дури во седумдесеттите години на 20 век, кога жанрот на љубовни романи е во расцвет, вработувањето кај женската популација е помасовно. На почетокот на 80 – тите години, Џенис Радвеј ја пишува познатата студија, *Reading the Romance - Women, Patriarchy and Popular Literature* работејќи со група читателки на љубовни романи кои биле домаќинки.

⁷ Rodelj, M. (18. 07. 2017). *Ko su čitaoci ljubavnih romana*. Knjižare Delfi (пристапено на 29. 04. 2021), во статијата: Љубавни роман. [Љубавни роман — Википедија](#). (преземено на 17. 07. 2024).

Својата студија Џенис Радвеј ја пишува врз основа на истражувањето што го водела со група на читателки кои биле домаќинки, и долго потоа таа студија е единствената студија за читателките на овој тип на литература. Денес, поголемиот број на читателки на љубовни романи се вработени жени, но перцепцијата за овој тип на литература останала замрзната на ниво на седумдесеттите години од минатиот век. Сепак, факт е дека без разлика дали се домаќинки, работат од дома или во канцеларија, многу жени читаат љубовни новели со цел да се забават, да побегнат од реалноста или да се опуштат.

Литературата треба да се чита и анализира во контекст – временски и социјален, во кој се раѓа и живее. Романите на Џејн Остин се раѓаат во време кога образованието за женските деца се смета за авангарден, несекојдневен чин, а пишувањето уште повеќе. Џејн Остин, иако била свесна за положбата на жената во општеството во кое живеела, не го критикувала, туку го отсликувала, при тоа дајќи дискретни, суптилни забелешки за предрасудите, лекомисленостите и површноста како слабости што се среќаваат кај некои од луѓето. Како секоја „accomplished“ – добро воспитана девојка. Пишувала на тема, на која во историјата на книжевноста најмногу се пишува: за љубов и заљубување. Затоа, и по 250 години од нејзиното раѓање, таа е читана авторка. Затоа, речиси сите нејзини дела се екранизирани. И затоа, можеби, тој стил на литература го следат и многу други автори (некои веќе споменавме), а скиците од тие приказни ги презема и една популарна, лесна литература, која ги следи љубовните заплети и расплети користејќи ги прототипните одлики на своите главни ликови. *Let other pens dwell on guilt and misery*. Луѓето имаат потреба да се забават, да побегнат од реалноста и да се опуштат. Особено жените. Мажите имаат автомобили и фудбал – прототипно, нели?

Користена литература

- Младеноски, Р. (2018). *Теорија на книжевноста*. Штип: Универзитет „Гоце Делчев“.
- Остин, Џ. (2017). *Убедување*. Скопје: Ѓурѓа.
- Austin, J. (1995). *Pride and Prejudice* (Retold by Clare West), Oxford University Press.
- Jane Austin. [Jane Austen - Biography, Life Timeline, Books, Movies, Quotes, Period Fashion](#) (преземено на 17. 07 2024).
- Љубавни роман. [Љубавни роман — Википедија](#). (преземено на 17. 07. 2024).
- Rodelj, M. (18. 07. 2017). *Ko su čitaoci ljubavnih romana*. Knjižare Delfi (пристапено на 29. 04. 2021), во статијата: Љубавни роман. [Љубавни роман — Википедија](#). (преземено на 17. 07. 2024).